

Elma Kelimesinin Kökeni Üzerine

Osman Fikri SERTKAYA

Türkiye Türkçesi yazı dilinde *elma* telaffuzu ile kullandığımız meyve adının en eski şekli bugüne kadar Göktürkçe metinlerde tespit edilememiştir. Kelimenin en eski örneği Eski Uygur Türkçesi metinlerinde **almla** şeklinde geçiyor.

- *bu almla* söğüt “bu elma ağacı”, Hsüan Tsang, X, 293. satır

- ... *almla* ... *yemiş telim*, Hsüan Tsang, III, 267.-268. satırlar.

Uigurisches Wörterbuch'un **almla** maddesinde “wahrscheinlich Lehnwort [belki ödünç kelime]” açıklaması yer almaktadır. Aynı görüş Sir Gerard Clauson'un EDPT'inde da tekrarlanır:

almla ‘apple’.; cf. Alma: Pec. To Hak.; prob. a l.-w. Hak(aniye): XI **almıla**: *al-tuffah* ‘apple’. Kaş. I 130/11, 138/8; II, 311/19; III 272/19.¹

Kâşgarlı Mahmut'un *Divanü Lugati't-Türk* adlı ansiklopedik sözlüğündeki geçen şekiller ise kelimenin imlasının açık olmaması yüzünden naşir Besim Atalay tarafından hem **almıla** hem de **almla** şeklinde okunmuştur. *DLT*'teki **almla** şeklinin yanında **almıla** okunan şekil im > *mi* metatezi sonucunda oluşmuş sayılabileceği gibi, harekenin yanlış okunmasıyla ortaya çıkan bir hayal kelime de olabilir. Bu yüzden kelime *Drevnetyurkskiy Slovar*'da sadece **almla** maddesinde verilmiştir.

Kâşgarlı Mahmut'un *Divanü Lugati't-Türk*'ünde verilen şekiller:

- **alma**: Elma. Oğuzca. Öbür Türkler **almıla** derler. *DLT* I 130/11.

- **almıla**: alma, elma. *DLT* I 138/8.

- *atası açığ almıla yese, oğlının tişi kamar* “Babası ekşi elma yese, oğlunun dişi kamaşır”. *DLT* II 311/19.

1 Sir Gerard Clauson, EDPT 146b almıla; 146a-b alma:

- *atası anası açığ almıla yese, oğlu kızı tişi kamar* “Babası anası ekşi elma yese, oğlunun kızının dişi kamaşır”. III 272/19.

DLT'te Besim Atalay tarafından okunan *almıla* şekli ilk olarak Nihal Atsız tarafından *Bozkurtlar* adlı romanında dişi cins adı olarak kullanılmıştır. Bu isimlendirme bugün yayılarak devam etmektedir.

Gerek *almıla*, gerek *almıla* şeklinin köken olarak Hint-Avrupa dillerinden Türkçeye ödünç kelime olarak girdiğini iddia edenler şu açıklamaları yapmışlardır.

Bernhard Munkacsi kelimenin Hint-Avrupa kökenli olduğunu ve Sanskrit *amlá-* ‘sauer [ekşi]’ şeklinden geldiğini söylemiştir.² Yüz küsur yıl kadar önce Türkçeye bakış açısını göstermesi bakımından ilgili kısmı aynen veriyorum.

Im ersten Jahrgange dieser Zeitschrift (s. 156) wies ich in einem kurzen Artikel nach, dass sich im türkischen Wortschatze ebenso Spuren einer alten sprachlichen Berührung mit indo-iranischen Dialekten vorfinden, wie sich dies in den finnisch-magyarischen Sprachen wahrnehmen lässt. Über die Frage, von welchen arischen Völkern oder Stämmen dieser sprachliche Einfluss herrührt, herrscht vorläufig tiefes Dunkel; jedoch es ist bemerkenswert, dass manche auffallenden Lautentsprechungen der Vokale in den alten arischen Lehnwörtern des Türkischen mit denen der finnisch-magyarischen, Sprachen übereinstimmen. Es ist nicht unmöglich, dass dieser Umstand auf einen kausalen Zusammenhang beruht, d. h. dass der ethnische und territoriale Ursprung der sprachlichen Einflüsse in den beiden Sprachgruppen teils gemeinsam war. Um die Forschung der alten arischen Elemente im Türkischen zu fördern, stelle ich hier zusammen was mir ausser dem schon mitgeteilten Material bekannt ist, und zwar in der Reihe der verschiedenen Lautentsprechungen der Vokale.

I. Einem arischen *a* (*ä*) entspricht im Türkischen ein Hintervokal, nämlich:

a) ebenfalls *a*: türk. *alma* (mong. *alima*) «Apfel»: vgl. skr. *amlá-* “sauer”, womit TOMASCHEK (Zschr. f. öster. Gymn. 26:520) das türkische Wort mit Hinweis auch auf finn. *omena* und liv. *umâr* = mordw. *umar*, *mar* •Apfel» zusammenstellt. Die angenommene Grundbedeutung passt gut zum wilden Apfel, welche Art gewiss auch den arischen Nomadenstämmen der Urzeit früher, als der Kulturapfel, bekannt war.

Zur Metathese *lm* < *ml* vgl. kirg., kas. tat. *kulmak* (Budagov II: 92) < türk. *kumlak* “Hopfen”; osm.. aderb. *armud* “Birne” < pers. *amrüd*; lebed. *torbok* < alt. *tobrok*, türk. *toprak* “Erde”; osm., aderb. *torba* < türk. *tobra* (kirg. *dobra*) “Sack” etc.

2 B. Munkacsi, “Beiträge zu den alten arischen Lehnwörtern im Türkischen”, *Keleti Szemle*, 6, 1905, s. 376.

Aulis J. Joki ise kelimenin farazi bir Hint-Avrupa kökü olan **ablina*'dan Türkçeye **alimna* şeklinde geçtiğini, oradan da *-n-* > *-l-* asimilasyonu ile *alimla* şeklini aldığını düşünüyor.³

Yine Hint-Avrupa kökeni **ablina*'dan türeyen **abel** kelimesine bakalım.

“**abel-**. Apple. Germanic **applu-*, **apal-* in:

a. Old English *aepel*. apple: APPLE.

b. Old Norse *apall-*, apple: DAPPLE-GRAY. [Pok. *abel-I.*”].⁴

Peter Golden bu konuda şu açıklamaları yapıyor:

More interesting with respect to Turkic are Turk. **alma** “apple” = IE **âblu* / **âb(a)lo* / **aplu* / **app(a)la* > Old Slav. **abluko**, Prus. **woble**, Lith. *óbu*, *óbalas*, Latv. *âbele*. Old Ice. **epli**, Old Eng. **aepel**, Gall. **avallo**, Old. Ir. **ubull**, Hitt. *şam(a)lu* “apple”. These derive from **sam(a)lu* in which the *s* becomes *ş* in Hittite and disappears elsewhere. The Turkic must have been borrowed from a form **amlu* (Gamkrelidze, Ivanov, *Indoevropaecy*, II, s. 639).⁵

[Türkçe ile ilgili daha ilginç Türkçe **alma** “elma”dır = HA **âblu* / **âb(a)lo* / **aplu* / **app(a)la* > Eski Slav. **abluko**, Prus. **woble**, Lit. *óbu*, *óbalas*, Lat. *âbele*. Eski İzl. **epli**, Eski İng. **aepel**, Gall. **avallo**, Eski İr. **ubull**, Hitt. *şam(a)lu* “elma”. Bunlar , *s*'nin Hititçede *ş* olduğu, başka dillerde ise kaybolduğu **sam(a)lu* biçiminden türemişlerdir. Türkçesi **amlu* biçiminden ödünçlenmiş olmalıdır. (Gamkrelidze, Ivanov, *Indoevropaecy*, II, s. 639)].⁶

Elma kelimesinin kökeni üzerine yapılan son çalışma Marcel Erdal'ın “Around the Turkic ‘apple’” başlıklı makalesidir.⁷

M. Erdal Hint-Avrupa'da **mal-* (Greek ve Latin) ve **abel-* (Slavic, Baltic, Germanic, Celtic, Dasian ve Thrasian) şeklinde iki yıldızlı kelime kökü zikreder. Bu köklerden *abel-n-* şeklinde türetilen kelimenin önce geniz seslerinin benzeşmesi (nazal asimilasyon) ile **amal-n-* şeklini aldığını, sonra bu şeklin de *m ~ l* seslerinin metatez ile değişmesi ile **alam-n-* şeklinde değiştiğini, bu son şeklin yine *n ~ l* asimilasyonu ile *alaml-* şeklinde geliştiğini ve buradan da *alimla* şeklinin doğduğunu anlatır.

3 Aulis J. Joki, “Der wandernde Apfel”, *Studia Orientalia*, 28/11, Helsinki, 1964, s. 1-17.

4 *The Grolier International Dictionary*, II, (11. baskı, Massachusetts, 1987), s. 1505'te listelenen “Indo-European Rotts [Hint-Avrupa kökleri]” listesi.

5 Peter Golden, *An Introduction to the History of the Turkic Peoples*, Wiesbaden, 1992, s. 30.

6 Peter B. Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, İngilizceden çeviren: Osman Karatay, İstanbul, 2012, s. 46-47.

7 Marcel Erdal, “Around the Turkic ‘apple’”, *The Journal of Indo-European Studies*, 21/1+2, Spring/Summer, 1993, s. 27-36.

M. Erdal'a göre *alimla* kelimesi Türkçeye Hint-Avrupa dillerinden Toharca üzerinden girmiştir.

Ben **elma** kelimesinin Türkçedeki eski şeklinin Hint-Avrupa kökenli bir alınc kelime olduğuna inanmıyorum.

Eski Türkçede geçen *Alimla* veya *Almila* şeklinin Türkçeden Moğolcaya geçtiği tanınmış araştırmacılar tarafından söylenmektedir.⁸ Moğolcada da ikinci *-l-* sesinin düştüğünü ve kelimenin *alima* şeklinde kullanıldığını biliyoruz.⁹

Kelime Karahanlı Türkçesinden itibaren, bir başka söyleyişle Cengiz Han'dan sonra, Moğolcadan Türkçeye geçmiş, ancak Türkçede vurgusuz orta hecenin düşmesi sonucunda *alima* > *alma* şeklinde gelişmiştir.

Çuvaş lehçesinde *ulma* ~ *ulmi*, Horezm, Kıpçak, Osmanlı lehçelerinde *alma*, buna karşılık Halaç lehçesinde *alumla* şekli görülür. *Alumla* kelimesindeki *alum* bölümü *aluç* > *alıç*¹⁰ kelimesi ile de karşılaştırılabilir.

Her ne kadar *alıç* < *aluç* kelimesi Tietze, Räsänen, Doerfer gibi Türkologlar kelimenin kökünün Farsça âlû “erik” ve Türkçe +ça eki ile açıklamış iseler de son ses olan *-a* ünlüsünün niçin düştüğü üzerinde pek durulmamıştır.

Sonuç olarak *Alma* kelimesi tıpkı *ala* > *elâ* ve *ana* > *anne* ses değişimlerinde olduğu gibi *alma* şeklinden gelişerek İstanbul Türkçesinde *elma* telaffuzunu kazanmıştır. Ancak Türkçede yarısı ince yarısı kalın veya yarısı kalın yarısı ince sıralı kelime olmayacağı için, dilimizi yeni öğrenen bir yabancı, ünlü uyumu dışında kalan *elma*, *anne*, *babür*, *dındaş*, *şişman*, *timur*, *ülküdaş* vs. gibi kelimeleri Türkçedeki kökeni yabancı kelimeler sanabilir.

8 bk. TMEN IV § 2127.

9 Volker Rybatzki, *Die Personennamen und Titel der Mittelmongolischen Dokumente. Eine lexikalische Unturzung*, s. 111a.

10 Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara, 1999, s. 8b alıç maddesi; Turhan Baytop, *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi* “Alıç meyvası (fructus Crataegi)”, İstanbul, 1984, s. 161-162; Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara, 1994, s. 29, Alıç.